

Mit liv med Møllerup

Flemming von Lüttichau. Kammerherre, hofjægermester, Møllerup

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen 2011 til "Folk og Liv 2011". Her kan artiklen i sin helhed med billeder læses.

Flemming von Lüttichau døde i maj 2011. Forinden nåede han at medvirke i Museum Østjyllands fortælleprojekt "Levende Kulturarv", der i 2010 begyndte med Knebelbro som emne og i 2011 fortsatte med Møllerup. I forbindelse med projektet har en gruppe af tidligere Møllerup-medarbejdere m.fl. jævnligt mødtes for at fortælle om deres oplevelser på godset. Flemming von Lüttichau interesserede sig for historie i almindelighed og sit gods' historie i særdeleshed. Lena og Flemming von Lüttichau tog imod projektets mange deltagere med stor gæstfrihed i hjemmet på Møllerup 13. april 2011. Ved den lejlighed fortalte Flemming von Lüttichau engageret om sine oplevelser som ejer af Møllerup, som gengivet herunder. Godt en måned senere døde han.

BILLEDE: Fortælleprojektets deltagere foran Lena og Flemming von Lüttichaus bolig 13. april 2011. Flemming von Lüttichau forrest.

Flemming von Lüttichau var født i 1935 på godset Rohden ved Vejle. Hans forældre var Ingeborg og Folmer von Lüttichau. Ingeborg var datter af Fru Kiss Carl og godsejer, tidligere skibsreder Poul Carl, der købte Møllerup i 1920.

Folmer von Lüttichau var en brorsøn til Anne Sophie von Lüttichau fra Tjele, der sammen med sin mand baron Flemming Lerche havde overtaget Rohden i 1897. Flemming Lerche døde i 1911, hvorefter Anne Sophie Lerche drev godset videre til 1923, hvor Folmer von Lüttichau overtog det. Fra 1924 til 1948 var Folmer von Lüttichau desuden godsinspektør for von Jenisch-familien på Kalø (de sidste tre år for den danske stat).

Møllerup er marsk Stigs gamle herregård fra sidst i 1200-tallet¹. Den oplevede en storhedstid i slutningen af 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet under Elisabeth Rosenkrantz, enke efter Knud Gyldenstjerne, der havde erstattet marsk Stigs gamle middelalderborg med den nuværende hovedbygning i 1680. Elisabeth Rosenkrantz har også sat sit præg på Møllerups kirke, Feldballe kirke.

I 1863 kom Møllerup i slægten Ahlefeldt-Laurvigs eje. 1915 blev det overtaget af den daværende forpagter Kristian Vester, der 1918 solgte til skibsreder Müller, der igen solgte til skibsreder Poul Carl i 1920. Poul Carl og hans hustru fru Kiss Carl var som nævnt Flemming von Lüttichaus bedsteforældre. Poul Carl døde tidligt, i 1939, hvorefter godset blev drevet videre af fru Kiss Carl, indtil Lena og Flemming von Lüttichau overtog det i forpagtning i 1962 og købte det i 1967. Møllerup blev i 2002 overtaget af datteren Anne Sophie og svigersønnen Stig Gamborg, mens den tidligere garage med lejligheder er ombygget til bolig for forældrene.

Herefter følger Flemming von Lüttichaus beretning, som den blev givet til fortælleprojekt "Levende kulturarvs" deltagere 13. april 2011:

¹ Møllerups ældre historie kan læses i artiklen "Herregården Møllerup. En utraditionel vandring gennem historien" af Bertil Larsen i "Folk og Liv på Røndeegnen" bind 10, 1991. I samme bog kan læses erindringer af tidligere Møllerup-medarbejdere fra perioden ca. 1920 – 1990, i artiklen "Herregårdsliv på Møllerup efter 1920" af Vilfred Friborg Hansen.

Som ung kom jeg på handelsskole og kom derefter ind som soldat. Derefter kom jeg på landbrugsskole og blev driftsleder hjemme på Rohden. Så var det, bedstemor, fru Kiss Carl fra Møllerup, kom og fortalte, at hendes inspektør Børge Hansen skulle forpagte Moesgaard og Vilhelmsborg, så nu skulle jeg være forpagter på Møllerup. Jeg indvendte, at det havde jeg ikke erfaring nok til, men det viftede hun til side, for ”jeg har jo erfaringen, og så kan vi bare samarbejde og have det hyggeligt sammen. Nu flytter du ind ovre hos mig, og du kan spise hos mig, og så kan vi snakke om, hvad der skal laves om”.

BILLEDE: Rohdens hovedbygning, ca. 1962, foto lånt af Lena Lüttichau.

Så overtog Lena og jeg forpagtningen af Møllerup i 1962. Vi havde lige fået Frederik, vores første barn. Vi flyttede ind i inspektørboligen, mens bedstemor fortsat boede i hovedbygningen. Jeg husker, at det første, bedstemor ville have gjort, var at få samlet alle sten fra markerne, ”også de små”, for hun gik jo hele tiden og samlede sten op, især på ridebanen, så de ikke skulle genere hestene. Hestene var hendes et og alt. ”Vi samler alle dine folk og mine unge piger, og hver får en spand til at samle stenene, og så går vi alle markerne igennem og får hver en sten samlet op”.

Jeg kløede mig lidt i nakken, for jeg kunne jo lige se for mig 40 mand med spande på markerne lige fra Tornlykke til Grønfeldt, noget af et foretagende. Så jeg indvendte: ”Det gør vi så, når vi har sået, så kører vi rundt og samler de værste sten op”. Men det var damen ikke tilfreds med: ”Nej, alle sten skal med, selv de mindste”. Ja, det kunne være blevet en rask historie, men det lykkedes mig faktisk at vige udenom og få ideen gemt godt væk.

Lena var 19 år gammel og havde lige nået tre måneder på en husholdningsskole, men nu skulle hun forestå hele folkehusholdningen i avlsgården. Og passe en baby ved siden af. Hun var godt nervøs. Ikke mindst vidste vi jo alle, at bedstemor kunne være noget vanskelig at omgås. Hvis ikke Betty Bødker havde været der og kendte både området og ”forretningsgangen” og bedstemors nykker, så ved jeg da ikke, hvordan det skulle være gået. Betty blev hos os i tre år. Bedstemor kom ustandseligt og blandede sig i køkkenet.

Hun var optaget af at spare alle vegne. I køkkenet var der ikke afløb under det varme vand – der var kun en balje under, for at man ikke skulle fristes til at lade det varme vand løbe. Engang konstaterede hun, at en af de unge piger i hovedbygningen havde ladet varmeapparatet være tændt, samtidig med at vinduet stod åbent. Fluks blev varmeapparatet pillet ned, og der blev sat en ny skorsten op og installeret en kakkelovn i stedet for, så kunne hun lære selv at fyre...

Jeg var forvalter på Rohden i to år, før vi forpagtede Møllerup i 1962 og flyttede dertil. Vi overtog Rohden i 1965, men mine forældre blev boende der, mens vi forblev på Møllerup – min far døde i 1977.

1967 overtog vi Møllerup, men flyttede først ind i hovedbygningen efter at bedstemor var flyttet derfra i 1969.

BILLEDE: Møllerups hovedbygning set fra parken.

I København om vinteren

Hver vinter flyttede bedstemor sammen med chauffør Nielsen og to unge piger til sin lejlighed i Bredgade i København. ”Cirkus Møllerup er flyttet til København”, sagde vi herhjemme. Det havde også noget at gøre med, at Møllerup simpelt hen var for dyr at varme op om vinteren. Måske var der også for kedeligt her om vinteren. Men i hvert fald flyttede de med heste og biler og mennesker og

hele menageriet. Der var også stald under Bredgade 51, og bedstemor red stateligt ned ad Bredgade på vinterdagene. Hun var umådeligt flot som rytter, så det var et syn for guder.

Jeg husker, at da jeg var ung og gik på landbrugsskole i Hillerød, havde jeg adgang til bedstemors villa på Schimmelmansvej i Klampenborg. Sågar nøglen til vinkælderen havde hun overladt mig: ”Her er nøglen til vinkælderen, men der har du ikke noget at gøre!” lød beskeden. En dag, hvor bedstemor skulle komme hjem til huset dagen efter, var vi nogle unge mænd, der var ude i byen og kikke efter damer og vi var sammen med en flok sygeplejeelever fra Hillerød – ja, bare rolig, det var før jeg havde mødt Lena... og så fandt vi ud af, at vi kunne tage hjem til Klampenborg og holde fest. Det gjorde vi, og bølgerne kom til at gå ret højt. Der var et værre rod, da vi vågnede op næste dag, og så fandt de ud af, at vi skulle tage på Roskilde Ring. Jeg var forfærdet: ”Nej, det kan jeg godt sige, at vi ikke skal, for der skal ryddes op her, før bedstemor kommer hjem”. De fik mig så overbevist om, at vi godt kunne nå Roskilde Ring først og så komme hjem og rydde op bagefter. Da vi så kommer hjem fra Roskilde, ser jeg bedstemors bil holde udenfor. Nu var gode dyr rådne - jeg var rædselsslagen: ”Jeg tør ikke komme hjem, hun myrder mig!” Så sendte jeg en af vennerne, Juel-Brockdorff nede fra Valdemar Slot, ind i huset først, for ham var hun meget betaget af. Hun var jo noget snobbet, og så havde hun været forlovet med hans onkel: ”Ih, hvor De dog ligner ham, jeg var sammen med i min ungdom!”

Jeg fik unge Brockdorff til at gå ind i huset med nogle bøger og sige, at han skulle træffe mig, for vi havde en aftale om at læse sammen. Så kunne han jo rekognoscere og se, hvad situationen og stemningen var. Han gik ind og bankede på, og så kunne han se, at chauffør Nielsen og en af de unge piger gik og puslede. Der så helt pænt ud. Til bedstemor: ”Jeg kommer for at læse med Flemming”. Hun: ”Men han er ikke hjemme”. Han: ”Nå, men jeg kikker ind lidt senere”. Hun: ”Ja, gør det, for jeg glæder mig også til, han kommer hjem, jeg har en høne at plukke med ham”. Han: ”Hvad har han da gjort?”. Hun: ”Jo, da jeg kom hjem, brændte det lille lys ude på gæstetoiletet, og der må det have brændt i lang tid. Han kender åbenbart ikke til penge. Han aner ikke, hvor dyrt det er!”

Jeg vovede mig frem og fik så skideballen for lyset på gæstetoiletet. Det var da til at bære. Jeg gik så ind og fik snakket med chauffør Nielsen. Det viste sig, at han og den unge pige var kommet først ind og havde set, hvordan landet lå. Han havde så sagt til fru Carl, før hun kom ind og så balladen, at han desværre kom i tanker om, at han havde glemmt at købe brød. Så fik han en skideballe: ”Det var jo det eneste, De skulle huske, Nielsen! Nu bliver jeg selv nødt til at gå efter brød”. De vidste, at hun altid faldt i snak med nogen, så det ville tage en rum tid at komme tilbage med brødet. Og sådan gik det også, og de fik tid til at rydde det hele op, og da bedstemor kom tilbage, var der ryddeligt og pænt overalt.

Så der reddede Nielsen mig. Men jeg reddede ham senere, for bedstemor var bestemt ikke sød ved ham på hans gamle dage. Jeg tror ikke, han fik løn, som bedstemor sagde: ”De får jo Deres folkepension!”. Han fik lov at bo her, men skulle selv sørge for varme. Jeg sørgede for, at han som den eneste fik lov at hente olie til oliefyret i sin spand – han boede jo i lejligheden i det garagehus, vi nu er i. Og så fik han lov at købe ind hos købmand Jensen i Bjødstrup og herunder i hvert fald 20 cerutter om ugen. Det var min betaling.

”Garagenborg”

Straks vi kom hertil plantede vi en masse rødgran og Douglas-fyr oppe i Abildhoved, henne mod Eriksminde. Det er dem, vi fældede i forbindelse med overdragelsen til Anne Sophie og Stig for ti år siden, idet Douglas-fyrrene skulle bruges til gulvbrædder her i den ombyggede garage. Så det er dem, I sidder på lige nu. Jeg ville egentlig have haft dem noget bredere, men det var umuligt at finde et savværk, der kunne lave det. Men det er da blevet pænt alligevel, og vi sidder altså på et gulv, jeg selv var med til at plante.

Garagen her blev bygget af Poul Carl i forbindelse med restaureringen i 1920-21. Bedstefar havde et dårligt hjerte og ville gerne ned i varmen i 1921, mens restaureringen stadig var i gang.

Bedstemor ville ikke med, for ridehuset var lige blevet færdigt, så hun ville blive hjemme hos sine heste. Så tog bedstefar og chauffør Nielsen af sted til Cannes i Rolls Roycen. Så kom de jo til at snakke lidt mere fortroligt end ellers på sådan en langtur, og en dag siger Nielsen: ”Hr. skibsreder, hvor bliver det flot på Møllerup, alt det der bygges og renoveres. Men der er en enkelt ting, jeg godt vil spørge om: hvor skal Rolls Roycen og jeg egentlig sove?” Poul Carl svarede, at der vel er bygninger nok, så de finder vel nok et sted. Men det svar var Nielsen ikke tilfreds med – nu skal det siges, at Nielsen var en fin mand og en betroet medarbejder. Så han spørger ironisk: ”Vi skal måske sove med grisene og køerne?” ”Det må jeg lige tænke over”, svarede bedstefar.

Så ringede han hjem til arkitekten og sagde: ”Vi har et lille problem, vi skal have bygget en garage med plads til fire biler og en lejlighed til chaufføren. Den skal nok ligge lidt væk fra hovedbygningen med alt det plasken og roden med bilerne. Læg den i kanten af haven, find et sted der”.

Det gik jo stærkt dengang, så da de kom hjem, var garagen her næsten færdig. Da Poul Carl så den imponerende bygning med de fire porte med de store vinduer til bilgaragerne, udbrød han: ”For pokker, det var da ikke en brandstation, jeg bestilte!”

BILLEDE: ”Garagenborg” april 2011.

Og rigtig nok kunne det jo ligne en brandstation. Men bilerne og Nielsen fik en statelig bolig, og der blev endda plads til en lejlighed mere ovenpå. I den har gartneren boet i perioder. Nu er hele bygningen så bygget om til Lena og mig ”på aftægt”, og vi har da fået en god og stor bolig ud af det. Lige nu sidder vi i en af garagerne, og derinde ved siden af i spisestuen var smøregraven. Men da jeg fortalte dronningen, at de unge var flyttet ind i hovedbygningen, og vi var flyttet ud i garagen, udbrød hun muntert: ”Jamen, det kan du da ikke mene, du kan da ikke tage min fine hofdame og byde hende at bo i en garage”. Da jeg så forklarede, hvad det var for en bygning, blev hun mere rolig: ”Nå, den bygning, ja den er flot, den må du ikke kalde garagen, den døber jeg hermed ”Garagenborg”!” Og det navn har vi siden holdt fast i, sådan uofficielt i hvert fald.”

Herregårdsliv

Vi boede i inspektørboligen de første år, der hvor Hubertuskroen senere blev indrettet. Bedstemor ville godt nok have os over i hovedbygningen, men det var aldrig gået, hun var simpelt hen for vanskelig at omgås. Det var nødvendigt med lidt afstand, men hun blandede sig nu alligevel hele tiden. Men vi lærte efterhånden at tackle hende, og inderst inde var hun jo et elskeligt menneske.

Hun kunne absolut ikke tåle, at vi røg i arbejdstiden. Det var dog ikke, som hos Thygesen på Kalø i 1930’erne og 40’erne. Når han udbetalte løn en gang i måneden, kom folkene ind én for én og fik en konvolut med månedens løn. Når der så kom én, der var blevet taget i at ryge i arbejdstiden, så kunne det lyde sådan her: ”Nå, så er det dig, Peter Larsen, dig har jeg taget tre gange i at ryge nede ved roekulen, så vi trækker lige tre kroner fra din løn!”

Jeg var selv storryger og måtte lære, at der ikke måtte ryges i staldene på Rohden, men kun udenfor. Det var et almindeligt problem, for man var selvfølgelig bange for brandfaren på alle herregårdene. Engang overraskede min far mig, mens jeg sad og røg på traktoren, hvilket var strengt forbudt. Da jeg så ham komme, fik jeg hurtigt slukket og troede den hellige grav velforvaret, og han steg op på traktoren og bemærkede: ”Her er da godt nok noget, der skal smøres. Det lugter jo af røg. Du har ikke smurt ordentligt”. Så blev der ikke talt mere om den sag.

Jeg kan også huske engang min far og jeg kom ud til nogle folk, der gik i roerne, og de sad og røg. De havde ikke opdaget os. Far mumlede: ”Vi vender lige om og ordner noget”. Så gik vi tilbage og vendte om og nærmede os stedet igen, idet vi lavede en del larm, så folkene kunne nå at få slukket piberne og komme i arbejde igen, før vi kom. Den slags episoder var jo lærerige for en kommende arbejdsleder.

Men det var håbløst at få økonomi i Møllerup, så længe bedstemor havde sine heste. Hun købte dem i dyre domme, hingste i England og Frankrig, og hvis hun ikke var tilfreds med dem, kunne hun finde på at lade dem skyde. Men hun havde altid nogle knagende dygtige stuttermestre, for det var attraktivt at være ansat hos hende. Så det var bestemt ikke deres skyld. Landbruget og skovbruget kunne måske gå rundt, men hestene betød, at der altid var underskud.

Da vi havde forpagtet nogle år, ville hun have os over i hovedbygningen, men det ville vi kun, hvis vi kunne købe. Så blev der forhandlet, og hun var svær at blive enig med – for hun syntes, det blev alt for dyrt for os. Vi måtte forklare, at hvis vi gav mindre, ville staten tage det i gaveafgift. Så vi skulle give både ejendomsvurderingen og en pris for kornet i laden og løvsøret.

Vi var klar over, at det ikke gik an at flytte over i hovedbygningen, mens bedstemor boede der. Så vi holdt stædigt på, at vi ikke ville flytte over, så længe hun boede der. Og da hun ikke ønskede at flytte, blev vi hvor vi var.

Men pludselig ville hun så flytte. Det var i 1969, to år efter at vi havde købt. Hun flyttede til Gavnholt på Sjælland, med heste og det hele, så hun kunne fortsætte sit stutteri derfra. Det gav jo en del ro på hjemmefronten. Vi flyttede over i hovedbygningen og jeg kunne oprette rideskole og leje stalden ud for at udnytte de mange hestebokse.

I det hele taget forsøgte vi os med mange nicher for at få det til at gå rundt. Herregårdsjagterne var nok den største succes. Vi fik opdræt af både ænder og fasaner. Men vi har også haft julemarked og andet gøgl. Og de mange avlsbygninger blev lejet ud til mange forskellige ting. I mange år havde Cirkus Schumann vinterkvarter her. I nogle år havde Hoffmann og Knudsen 40-45 heste i stalden, de uddannede springheste og solgte dem.

Vi overtog Rohden i 1965, men mine forældre blev boende i hovedbygningen. Der kunne faktisk godt være nogle stordriftsfordele ved at drive de to godser sammen, selv om de lå så langt fra hinanden. Men bedstemor var bestemt ikke glad for det, hun var noget jaloux over at Rohden nu også kom ind i billedet. Hun mente, at så ville vi ikke holde nok af Møllerup, så hun overvejede at sælge Møllerup til anden side. Sagde hun i hvert fald.

Men vi blev på Møllerup, og vi havde nogle pragtfulde år. De tre børn voksede op, Frederik var lige kommet, da vi flyttede hertil, men efter ham fik vi Bettina og Anne Sophie.

Jeg har haft en hel flok forvaltere. Jeg sagde altid til dem, at de højst skulle være her i to eller to et halvt år, for det her er en lærestilling. Når der er gået et par år, kan jeg ikke lære jer mere, og I kan nok heller ikke holde mig ud mere. Så skal I videre til andre stillinger. Og det forstod de allerfleste af dem heldigvis.

Vi begyndte at tage kvindelige landvæsenselever. Det lærte jeg af min onkel på Tjele. Når fædrene så kom og søgte pladsen for deres piger, så spurgte jeg: ”Jeg må vide, hvordan indstillingen er: skal hun vænnes til eller fra? Skal hun skræmmes væk eller skal hun fortsætte?” Så var der rene linjer. Men vi fik faktisk mange dygtige kvindelige elever.

Vi har kendt kongefamilien fra gammel tid, og på et tidspunkt bad dronningen Lena om at blive hendes hofdame. Det var hun så en halv snes år, fra 1986, men hun blev syg og måtte bede sig fritaget. Dronningen sagde nej, men hun kunne få sygeorlov, for som prins Henrik sagde: ”Så skal du jo bare gå hjemme og passe Flemming igen. Det er da meget sjovere herinde, hvor du altid kan kalde på nogen, der kan komme og hjælpe dig. Men Flemming der, ham kommer du bare til at springe for i en uendelighed”. Nå, det endte da med, at Lena fik lov at fratræde, og det gav jo ganske rigtigt lidt mere hjemlig omsorg til mig.

BILLEDE: Lena og Fl. Lüttichau, foto fra et bryllup begyndelsen af 1990'erne.

Kroen

Jeg gik og blev irriteret på alle de turister, der gik omkring, som om Møllerup var offentligt område. De kunne endda finde på at slå sig ned i parken. Med campingborde og det hele. Og om efteråret, når vi høstede, kunne de blokere vejene, fordi de var ude og kikke på landskabet.

Samtidig var det ved at være slut med at folkene spiste ovre i folkestuen. Der var så få tilbage, at de kunne spise ovre hos os i hovedbygningen. Så fandt jeg på at indrette den gamle inspektørbolig og folkestue til kro. Så kunne vi jo gøre det til en fordel med de mange turister. Det blev til Hubertus Kroen, og det var en vældig succes i begyndelsen. Vi startede klogt nok ydmygt ud i 1969, men fik fat på nogle folk, der kunne lave rigtig gourmet-mad, og det var ikke almindeligt dengang. Folk kom hertil fra Århus, det var nyt og spændende. Om søndagen kom husmoderforeningerne og fyldte kroen op. Og jeg vænnede mig til de mange folk, det var da hyggeligt at have sin egen kro. Og hvis jeg ikke var tilfreds med maden herhjemme, kunne jeg jo bare gå over på kroen. Vore egne folk begyndte også at spise derovre.

Vi kunne servere vores eget vildt, og så fandt vi på at have perlehøns og gjorde det til en specialitet på kroen. Det var også en vældig succes i starten, og det endte med, at vi leverede til flere kroer i Århus og slagtede 8 – 10.000 perlehøns om året. Men så begyndte veterinærmyndighederne at interessere sig for, hvordan det foregik. Og vi fik påbud om både det ene og det andet, der skulle være både dame- og herretoiletter, og det var helt umuligt at opfylde. Jeg hørte så, at Ivar Skovgaard i Bjødstrup havde købt det gamle Bjødstrup Mejeri og ville leje bygningerne ud. Jeg fik en halv aftale med ham om at slagtingen af perlehønsene kunne foregå der. Der var jo gamle mejerifliser på væggene, så det så perfekt ud. Jeg inviterede myndighederne til at komme og se på det og gav en god middag og var selv vældig stolt af ideen. De kloge herrer så da også ud til at være tilfredse, men så begyndte de at nærstudere fliserne, og det lykkedes dem at finde nogle revner, og så blev jeg godt nok træt af det hele og erklærede: ”Glem det! Jeg overgiver mig. Vi lukker det hele. Slut!” Og så var det slut med perlehønsene.

Værre var det, da vores trofaste medarbejder Gamle Arne en dag kom ind til mig på kontoret, og jeg var midt i en telefonsamtale med min temmelig snakkesalige mor, så det tog jo sin tid. Da jeg var færdig, spurgte jeg Arne, hvad han ville, og han svarede: ”Jeg ville bare sige, at kroen brænder!”

Jeg nærmest sprang over bordet for at komme over til kroen, ikke mindst fordi børnene legede derovre, og mens jeg løber af sted, råber Arne: ”Hov hov, hvor skal jeg så spise i aften?” Jamen, det var s'gu da også vigtigt!

Da Gamle Arne skulle have 25-års jubilæum, skulle det naturligvis fejres på kroen. Bedst som det hele var velforberedt var der en, der fandt ud af, at Arne faktisk kun havde været hos os i 24 år. ”Det er lige meget”, sagde jeg, ”hvis han tror, han har været her i 25 år, så holder vi hans jubilæum”. Og det gjorde vi, og det blev en festlig dag.

BILLEDE: Flemming Lüttichau sammen med trofaste medarbejdere, ca. 1964.

Anne Sophie og Stig lukkede kroen i 2004, men fortsatte med udlejning til fester og arrangementer. Det koster 10 – 15.000 kr. for en weekend, alt efter arrangementets art og varighed, og så skal man selv sørge for mad og opdækning, men har jo så både lokaler og sovepladser til rådighed. Det er blevet ganske populært og giver et betydeligt bedre afkast end kroen.

Komtessen

Engang i 1960'erne var jeg på besøg på Vallø Kloster, hvor der bor adelige ugifte døtre. Jeg havde en tante, der boede der. Hun blev 90. Hun var Danmarks første socialrådgiver, en rigtig rødstrømpekvinde. Jeg var nede og besøge hende, og hun ville lave noget frokost til mig. Så siger hun: "Flemming, gå ned i kælderen, der sidder en gammel komtesse og leger med et dukkehus. Hende skal du træffe". Det lød jo lidt mystisk, men jeg gik ned i kælderen og fandt også komtessen, en nydelig ældre dame. Hun sad og nussede med et dukkehus. Jeg sagde: "Jeg fik at vide, at jeg skulle gå ned og tale med Dem. Jeg kommer fra Møllerup". Hun kikker op og siger: "Møllerup – der er jeg født!"

Jeg sagde: "Det må vi da tale om. Hvorfor har vi så aldrig set Dem på Møllerup?" Hun svarede: "Der kom sådan nogle nyrige til fra København. Så jeg kan ikke holde ud at se, hvordan der ser ud på Møllerup nu".

Jeg forstod, at hun måtte være datter af grev Frederik Ahlefeldt-Laurvig, der havde Møllerup fra 1863 til 1900, og dermed en faster til den følgende grev Frederik Wilhelm Ahlefeldt-Laurvig, der solgte Møllerup til sin forpagter Kristian Vester i 1915. De "nyrige fra København", hun hentydede til, måtte være mine bedsteforældre, skibsreder Poul Carl og fru Kiss Carl. Jeg sagde: "Jamen, så må tiden være kommet til at besøge Møllerup nu. For nu har jeg den, og jeg er ikke nyrig. Faktisk er jeg slet ikke rig. Så alt er det samme som dengang".

Og så havde jeg den fornøjelse, at hun faktisk kom og besøgte os og var her i 4-5 dage. Jeg sagde til hende, at hun bare skulle blive oppe på sit gæsteværelse, så ville hun få en morgenbakke og en avis op hver morgen. Og når jeg var færdig på kontoret, kørte jeg en tur rundt i landskabet med hende og tog en båndoptager med og optog en masse bånd med hendes beretninger om livet på Møllerup før 1900. Men de bånd – de er desværre forsvundet i mængden af de tusind bånd, mine børn har optaget med en hel masse skrækkelig musik. De ligger nok i en kæmpekasse sammen med båndene med alt det forfærdelige musik nede i kælderen.

Vi kom også gennem Vesterskoven og så de vældige egetræer, der stod der. Så kunne hun fortælle, at hun som barn havde set på, da de blev plantet i 1870'erne. Det gav jo lidt perspektiv på tingene. Og så fortalte hun, at der dengang var hul, en port, midt igennem hovedbygningen, som man så kørte ind i med hestevognen. Så kunne folk komme ind i læ og tørvejr uanset vejret. Når så vognen holdt, så gik far til højre og mor til venstre, hvorefter de gik op ad hver sin trappe i hver sin ende af hovedbygningen. De sov altså hver for sig og mødtes så nede i stuerne. Sådan var det almindeligt i de finere kredse dengang.

Men de måtte jo være mødtes en gang imellem, for ikke alene var hun kommet til verden, men hun havde også to brødre, hvoraf den ene måtte være far til ham, der overtog Møllerup i 1900. Så var der sket det, at de her børn, da de blev voksne, var begyndt at undre sig over, at de alle havde fødselsdag i samme måned. Og så fandt de ud af, at forældrene hver vinter tog til København og opholdt sig på hotel i en måneds tid, og her havde de fælles soveværelse. Og det passede perfekt med fødselsmåneden ni måneder senere. Det var da en sød historie.

Vi snakkede også om, hvordan det var gået til, at hendes familie havde mistet Møllerup. Forpagteren af Møllerup, Kristian Vester, var fra barns ben en meget eftertænksom knægt, der flere gange sagde, at når han blev stor, så ville han have en stor gård, og det skulle helst være Møllerup. Da han blev forpagter på Møllerup, var greven kommet til at skyldte ham penge ved at han fik forpagtningsafgiften i forskud stadig hyppigere, og så var det endt med, at Vester købte hele godset. Alt for billigt. Men sandheden var vist også, at greven ikke var særlig interesseret i godset, han var cand. polit. og diplomat eller sådan noget.

Da Vester så solgte godset tre år senere til skibsreder Müller med stor fortjeneste, tog han over til greven i København og betalte ham 50.000 kr. tilbage, fordi han syntes, at han havde tjent for meget på det.

Det var jo en positiv historie om Kristian Vester. Jeg kan også en del negative, men dem holder jeg for mig selv, for det viser sig altid, at der er en fra den omfangsrige Vester-slægt til stede, så man skal passe på.

Efter besøget forærede komtessen mig dukkehuset, der er en slags kopi af Møllerup og vist lavet af en snedker i Rønne. Det står stadigvæk ovre i hovedbygningen.

Fru Kiss Carl kommer tilbage

Det gik hverken værre eller bedre, end at bedstemor hurtigt blev træt af at bo på Gavnholt og ville flytte tilbage til egnen her. Så købte hun professor Hannestads hus, det senere dyrlægehus, i Kejlstrup og indrettede det med swimming-pool og det hele. Jens Jørgen Poulsen, vores gamle smed, boede lige ved siden af. Han var holdt op hos os og kunne derfor gå og servicere bedstemor lidt.

Hun badede hele sommeren i swimming-poolen, og før hun sprang i, råbte hun ud over hele Kejlstrup: ”Pas på, jeg bader nøgen!” Og så sprang hun i pool'en som 80-årig. Meget kan man sige om hende, men kedelig – det var hun ikke.

En dag så hun, at jeg lod en hel masse træer fælde omkring Møllerup, og så fik hun den idé, at der også var en masse træer i hendes have, der skulle fældes. Hun fik vore folk med, og de fældede alle de store træer. Men så blæste det jo ind, og hun ville ikke bo mere i det ”Blæsenborg”. Så flyttede hun igen til København og boede der et par år.

Efter et par år flyttede hun tilbage hertil. Det var begyndt at knibe med helbredet - hun var efterhånden blevet gammel, omkring de 90, og hun var tit på sygehuset i Ebeltoft. Engang ringede de fra sygehuset hertil og sagde, at den var helt gal, for nu ville hun have hummertærte og champagne, og det kunne de ikke servere. Så ringede hun til os for at få os til at komme med det, og hun dirigerede: ”Champagnen er i kælderen, I kan finde den på 3. hylde fra oven”. Vi fandt ganske rigtigt det ønskede mærke champagne, og så kørte vi til Ebeltoft og købte en halv hummer. Hun blev vældig glad for at se os – eller måske mest hummeren og champagnen – og så var hun stillet tilfreds en tid.

BILLEDE: Fru Kiss Carl med hest foran Møllerup, foto lånt af Lena L.

Da hun kom hjem fra sygehuset, var hun kommet i tanker om, at hun ville købe et hus for sig selv igen. Hun var blevet gode venner med fru Dam, der var vores kromutter i Hubertuskroen på det tidspunkt, og hun havde en bekendt i Vrinnens, der ville sælge sin villa, og fru Dam fik provision af salget. Den villa skulle vi over og se!

Jeg prøvede at gøre hende forståeligt, at Vrinnens måske ikke lige var det bedste sted, når man var i hendes alder, og at det var meget bedre at flytte til Rønne, hvor vi kom hver dag og ville kunne komme omkring og besøge hende. Og der var en villa til salg med den skønneste udsigt over vigen. Men hun ville ikke se den. Men vi vred armen om på hende: ”Det er lige meget, mormor, nu tager vi ned og ser på den villa i Rønne!”

Så tog hun modstræbende med, og kom med ind i huset og så sig om. Vi havde i forvejen ringet til de flinke mennesker, der boede der, og forberedt dem på, at det var en lidt speciel dame, der kom og skulle se huset, og at de måtte være forberedt på lidt af hvert. Så de hilste pænt på hende og næsten bukkede og nejede for hende. Det passede hende svært godt, og huset var dejligt og udsigten flot. De havde sikkert gjort rent og støvet af i flere dage. Så vi var straks optimistiske. Men da bedstemor havde kikket sig lidt rundt, sagde hun til mig: ”Flemming, bor her virkelig mennesker?”

Hun kunne være barsk. Vi var klar over, at der ikke var noget at gøre. Vi måtte til Vrinnens og se på villaen der. Den lå klemmt inde mellem en masse andre huse, så jeg sagde til

hende: ”Det dur da ikke. Der er jo huse alle vegne omkring dig. De kan se lige ind til dig alle sammen”. Men bedstemor svarede: ”Det er jeg da ligeglad med. Jeg er efterhånden så blind, at jeg ikke kan se dem!”

”Og dine billeder”, sagde jeg, ”der er så lavt til loftet her, du kan slet ikke have dem hængende”. Hendes svar: ”De kan bare stå på gulvet!”

Det var klart, at hun, uanset hvad vi sagde, havde sat sig for at bo i huset i Vrinners. Men hun var nok blevet lidt senil. En af flyttelæssene var næsten kun kagedåser. Lena indrettede hele huset for hende, og bagefter sagde hun til Lena: ”Du skulle tage og komme over og se til mig og se, hvor pænt jeg har fået det”. Det måtte Lena jo opfatte som en kompliment – noget, der ellers var svært at få fra den side.

Hun blev sød og mild på sine gamle dage. Jeg kunne sige til hende: ”Kan du huske, hvor skrap du var mod Lena, da hun kom hertil?” Hvortil hun svarede: ”Jeg har aldrig været skrap”.

Til sidst sad vi på skift og holdt hende i hånden. Hun var blevet 97 – det var i 1981. Jeg havde den sidste vagt og sad og kikkede på hende. Så vågner hun pludselig og kigger på mig og siger: ”Flemming, det er dog frygteligt, som du ser ud. Du ser så bedrøvet ud”. Jeg sagde: ”Det er da ikke så underligt, jeg er s’gu da ked af, at du ligger sådan her. Jeg er jo vant til, at du har fuld fart på og løber fra mig. Jeg glæder mig sådan til, at du får det godt igen”. Så siger hun: ”Nu skal jeg sige dig en ting. Da jeg var helt ung, blev jeg spået af en eller anden sigøjner-dame, der kikkede mig i hænderne og sagde: ”Din livslinje er fantastisk lang. Det er helt specielt. Du bliver nok 100 år gammel”. Så Flemming, du kan være helt rolig.”

Ti minutter efter forlod hun denne verden. Lige så stille og roligt. Sådan en død vil jeg gerne have...

Generationsskifte

Efterhånden som børnene voksede til, begyndte der jo at optræde bejlere til de to døtre. Jeg sagde til dem, at de godt kunne få min datter, men de skulle ikke regne med, at der fulgte en herregård med. I det hele taget skulle de ikke tro, at vi er rige i den her familie.

Bettina blev forelsket i en, der gerne ville være landmand. Jeg fik ham skaffet ind på Kalø, og han var så heldig at arve nogle penge, så de kunne købe en gård oppe ved Lemvig. Bettina har interesseret sig for heste – i lighed med de fleste andre kvinder i den her familie. Så nu har hun en rideskole for handicappede, og det er jo en meningsfuld opgave og desuden et godt levebrød.

Vores yngste Anne Sophie har læst økonomi og var vel fra starten den af børnene, der interesserede sig mest for landbruget. Hun blev gift med en forretningsmand, Stig Gamborg, og de overtog Møllerup i 2002. De har et firma og er nu gang i et stort projekt med isoleringsmåtter af naturmateriale – maskinerne står ovre i avlsbygningerne.

Vores ældste, Frederik, var frygtelig i skolen og gik og lavede en masse ulykker. Vi sendte ham på kostskole, og det må have hjulpet, for siden tog Fanden ved ham, han tog en masse flotte eksaminer og blev en udmærket officer i soldatertiden. Han blev ansat i Landbrugsrådet, og de gav ham en MBA, en dyr og fin eksamen. Da tiden for et generationsskifte nærmede sig, sagde jeg til ham: ”Ja Frederik, nu skal du til at vælge, om du vil overtage Rohden eller Møllerup”. Han svarede: ”Jamen, far, jeg skal da have dem begge to!”

Jeg måtte så meddele, at sådan spillede klaveret ikke, jeg ønskede at sprede risikoen. ”Men du er den ældste, så du får lov at vælge først”. Det tænkte han lidt over. Så valgte han Rohden og overtog i 2002. Det undrede mig, for Møllerup er både lidt større og mere præsenteret². Men egentlig var jeg glad for, at han valgte Rohden, for det er jo min fødegård. Men dengang boede Fie

² Rohden er på 350 ha., Møllerup 385 ha. Rohden ligger ned til Vejle Fjord, på nordsiden.

og Stig dernede og drev deres firma derfra. Jeg spurgte dem så, om de ville overtage Møllerup, og det ville de gerne.

BILLEDE: familiebillede ved Fl Lüttichaus 70-års fødselsdag. Lena L.

Så lavede vi overdragelse. Det var en stor omgang, det skulle jo være sådan, at alle parter kunne leve med det. 30. juni 2002 kom den endelige godkendelse. Anne Sophie og Stig flyttede til Møllerup, og Frederik og hans hustru Christel rykkede ind på Rohden.

Men Frederik, der til min glæde havde overtaget fødegården, hvad gjorde han med den? Jo, halvandet år efter solgte han til Anders Kirk Johansen fra Lego-familien, for 4 -5 gange det beløb, han selv havde givet. Jeg forsøgte selvfølgelig at tale ham fra det – det var jo fødegården, som slægten har haft i tre generationer. Men han gjorde en handel, det var svært at sige nej til, som han sagde: ”Vi er jo bønder”.

Jeg spurgte, hvad han så havde tænkt sig. ”Jo, jeg er i gang med at købe 2500 ha. på Lolland-Falster”. Jeg var skeptisk: ”Kan du løfte det?” ”Ja, det vil jo vise sig!”

Nu har han så tre godser på Lolland-Falster³, og som én, hvis slægt var bønder først i Tyskland op til 1700 og derefter her i Danmark de næste tre hundrede år, så synes jeg ærlig talt, at det er flot.

Og herhjemme trives Anne Sophie og Stig og forvalter arven på bedste vis, mens vi gamle har fået en dejlig ”aftægtsbolig” i den gamle garage...Alt i alt har tingene maget sig rigtig godt.

Efterskrift ved Anne Sophie Gamborg: Min far døde i maj 2011. Vi skylder ham alle meget. Der er ikke mange familier, hvor generationsskiftet er foregået så smertefrit som hos os. Far havde en fantastisk menneskekundskab og situationsfornemmelse, og den hjalp meget til, at alle vi tre børn kom igennem uden nogen form for konflikt eller utilfredshed.

Det blev så Stig og mig, der kom til at overtage Møllerup. Det kom som en overraskelse, men det er vi meget taknemmelige over. Vi har begge store følelser knyttet til stedet, selvfølgelig ikke mindst mig, der er vokset op her.

Det har været et privilegium at vokse op sådan et sted. Der foregik altid en masse, mange folk var i sving, mange dukkede op i forretningsøjemed, og far og mor havde altid mange gæster. Det gjorde, at vi børn kom til at tale med mange forskellige mennesker og fik indsigt i mange ting. Vi kom til at omgås voksne mennesker meget. Og vore forældre havde deres arbejde herhjemme, så de var altid til stede. Jeg elskede at være på Møllerup, og havde jeg ikke mødt min mand var jeg måske aldrig kommet herfra, så at få lov til at komme tilbage til Møllerup for altid - hvad kan man ønske sig mere?

Da jeg begyndte at studere økonomi ved Århus Universitet, kunne jeg også blive boende på Møllerup. Det regnede jeg for en stor fordel. På studiet traf jeg Stig, der var instruktør. I 1987 solgte vi alt, og for pengene købte vi en enkeltbillet til Hong Kong i Kina, sådan billedligt talt. Det var egentlig Stig, der havde kontakten og havde fået et trainee-job (job med henblik på videreuddannelse) for et stort IT-firma, der samarbejdede med Regnecentralen i Danmark, og så havde jeg skaffet mig et tilsvarende job for en bank. Og så gik det hverken værre eller bedre, end at

³ Det drejer sig om godserne Engestofte, Søholt og Ulriksdal, i alt 2550 ha., som Frederik von Lüttichau købte i november 2003. Godserne ligger omkring Maribo Sø.

Stigs kontaktmand døde og Stig pludselig stod med et halvt år med tom kalender, mens jeg havde mit gode job for Provinsbanken i Hong Kong.

Stig brugte tiden til at rejse rundt til forskellige fabrikker i Kina og sætte sig ind i, hvad de forskellige kunne producere. Og så dannede vi et firma, der tog imod produktionsordrer fra hele Vesteuropa og USA. Den franske kosmetikbranche blev en god kunde, og herhjemme fik vi et godt navn hos Teknologisk Institut, fordi vi to gange fik IT-visionsprisen til et firma. Vi endte med at sætte egen fabrik op i Kina – vi solgte dog aktierne i den i 2004. Vi begyndte også at hjælpe med at sætte opfinderes ideer i produktion – klare hele processen fra idé til kunde.

I 1989 flyttede vi hjem og lejede Rohdens hovedbygning af mine forældre. Så drev vi firmaet derfra. Her fik vi vore fire børn, Alexander, Christoffer, Amalie og Valdemar, der nu er fra 22 til 14 år gamle. Vi håber, at det er lykkedes at give respekten for tidligere generationers indsats og pligten til at videreføre den, videre til vore børn.

Min ældre søster Bettina drev midt i 1980'erne Hubertus-kroen og købte som en slags "forskudsarv" Eriksminde, nabogården, som hørte til Møllerup. Senere fandt hun og hendes mand, Michael Tetzlaff, dog en tidligere herregård i Vestjylland, Nørre Holmgaard. De har nu slået sig på svineavl, er også med i et projekt med svineproduktion i Sydafrika, og driver desuden et vildtslagteri i Vestjylland. Bettina har overtaget Møllerup-traditionen med at være optaget af heste og har oprettet en handicap-rideskole. De har nu slået sig ned fast på Nørre Holmgaard. Det åbnede op for, at Stig og jeg kunne købe Eriksminde tilbage til Møllerup, hvilket vi gjorde sidste år.

2002 blev generationsskiftet gennemført. Det resulterede i, at Stig og jeg rykkede ud af Rohden, mens min ældre bror Frederik og hans hustru Christel rykkede ind. En række forhold gjorde, at det var mest praktisk – selv om vi egentlig først regnede med, at det skulle være omvendt. Men én ting var sikkert: far var overbevist om, at det var bedst, at der både boede en familie fast på Rohden og en anden familie på Møllerup. Det tjente opmærksomheden på bygninger og avl bedst. Jeg er sikker på, at han havde ret.

Stig og jeg flyttede så ind i hovedbygningen, mens mor og far fik den gamle garagebygning indrettet til "aftægtsbolig". Vores søn Alexander, der læser på Business College / Handelshøjskolen i Århus, bor nu i hovedbygningens østfløj, akkurat som jeg selv gjorde, da jeg læste.

Det er i dag umuligt at få landbruget på et gods som Møllerup til at give et overskud, der er stort nok til at gøre det muligt at holde de mange bygninger i stand. Man er nødt til at have andre indtægter, endda betydelige indtægter, ved siden af, hvis bygningsmassen ikke skal forfalde. Og bygningerne skal være i anvendelse. Hvis de står tomme, forfalder de langsomt, og samtidig kan man kun få skattefradrag for vedligehold, hvis bygningerne er i drift.

Alt det vidste far naturligvis også, og han var hele tiden i bevægelse for at finde niches til indtægter ved anvendelse af de mange bygninger. Hubertus Kroen, rideskole, hestepension, jagt, opdræt af fasaner og perlehøns, fuglepark – meget blev forsøgt, noget slog an, andet ikke. Størst succes var der nok med kroen, perlehønsene, jagten og udlejen af hestestaldene.

Vi har været nødt til at arbejde videre med det koncept. Bygning for bygning har vi konstateret, hvor meget der skulle til i indtægt for at skaffe økonomisk råderum også til vedligehold. Kroen bruges nu til udlejning både til ferier for storfamilier eller til større arrangementer, hele bygningen kan lejes for f.eks. en weekend, så man f.eks. kan holde sit bryllup der og have alle eller nogle af de 15 værelser til rådighed til overnatning. Vi har indrettet godskontor oven på hestestalden. Nu er stort set alle bygninger i drift og kan skaffe indtægt til eget vedligehold.

BILLEDE: Anne Sophie Gamborg i godskontoret.

Vi fandt meget hurtigt ud af, at landbruget havde svært ved at bære at skulle ansætte en forvalter. Nu har jeg selv altid været interesseret i landbrug, så jeg meldte mig på Kalø Landboskole og tog en landbrugsuddannelse der. Derefter har jeg fungeret som egen driftsleder på Møllerup.

I forbindelse med landbrugsuddannelsen skulle jeg skrive min 2. års-opgave om specialafgrøder, og jeg valgte hamp, fordi far tidligere havde dyrket hamp i forbindelse med fasanopdræt. Jeg traf så en specialist i hampdyrkning ved en skolefest på Feldballe skole, og det blev begyndelsen til et projekt om produktion af isoleringsmåtter, lavet af naturprodukter. Stig gik ind i det, og vi fik lavet en maskine, der nu optager den store kørelade, og som kan producere bl. a. isoleringsmåtter af naturprodukter, det være sig affaldsprodukter eller dyrkede afgrøder som f.eks. hamp. Det er fibrene i planterne, der skal anvendes. Vi forventer at indgå nogle samarbejder, der resulterer i etablering af fabrikker forskellige steder i verden, men hvis det ikke lykkes, så har vi vores egen maskine her på Møllerup og kan producere isoleringsmåtter i mindre skala her. Helt galt kan det aldrig gå, og på den måde er også den store kørelade i anvendelse.

Alt dette for blot at sige, at det er nødvendigt at finde alle disse nye indtægtsmuligheder, hvis et gods i dag skal kunne løbe rundt. Da vi overtog Møllerup, kom 87% af indtægterne fra landbruget på de 400 ha. dyrket areal. Nu ligger det omkring de kun 50%.

BILLEDE: medarbejdere på Møllerup ved juleafslutningen 2010.

Vi ser alle dispositioner på Møllerup i et tidsperspektiv. Som en forlængelse af tidligere generationers virke, og som et grundlag for kommende generationer. Vi skal hele tiden træffe beslutninger, der gør det muligt for næste generation at leve her. Vi kan ikke selv leve af landbruget alene, men vi kan måske købe jord og bygninger til, så det bliver muligt for næste generation. Konjunkturerne skifter jo hele tiden, og man er nødt til at arbejde ud fra de konjunkturer, der gælder for ens egen tid – uanset at man også hele tiden skal tænke i et langt tidsperspektiv.

Vi skal være ydmyge i forhold til de værdier, der er overladt os, og vi skal vise ansvar i forhold til tidligere og kommende generationer. Men vi skal også have mod til at udnytte de muligheder, der pludselig kan opstå.

For at kunne det kan vi ikke bo på et museum. For at redde bygningerne for eftertiden, kan det være nødvendigt at foretage ændringer, sådan som mine forældre gjorde det, og sådan som vi selv forsøger det. Hvis køreladen havde været fredet, kunne vi ikke have opstillet isoleringsmåttemaskinen der, og så havde bygningen måske stået tom, og det er det samme som at forfalde. Hvis hestestalden havde været fredet, havde vi ikke kunnet etablere godskontoret her på overetagen, og så havde den bygning ikke kunnet give de nødvendige indtægter.

Vi er så engagerede i godset her, at vi nok reagerer meget følelsesmæssigt på forsøg udefra for at indskrænke vores råderet. Det forklarer nok også, at vi ikke har kunnet se lyset i at være blevet en del af nationalparken. Det betyder måske ikke indskrænkninger i ejendomsretten her og nu, men hvad kan det komme til at indebære i fremtiden? Et sted som Møllerup har behov for at kunne manøvrere igennem mange forskellige tider, og enhver indskrænkning i retten til at disponere er en trussel for en herregårds overlevelse.

Far klarede generationsskiftet på forbilledlig vis. Vi håber, vi til sin tid kan gøre ham kunststykket efter.

BILLEDE: familien Stig og Anne Sophie med de fire børn.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen 2011 til "Folk og Liv 2011", Boggalleriet Rønne 2011. Her kan artiklen i sin helhed med billeder læses.